

Komunikačné využitie mediálnej výchovy na hodinách slovenského jazyka

Lucia Blažeková

Súkromné gymnázium, Bratislava
Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava

Mediálna výchova alebo výchova k mediálnej gramotnosti na Slovensku zdôrazňuje predovšetkým potrebu zorientovať sa v mase informačných obsahov a posolstiev. Cieľom je rozvíjať schopnosť a zručnosť pri vyhľadávaní toho, čo je potrebné z hľadiska informačných, ako aj kultúrnych a estetických potrieb. H. Pravdová (2007, s. 123) uvádza, že podľa D. Bínu v súčasnosti možno reflektovať tri základné koncepcie mediálnej výchovy v rámci edukatívnych procesov, ktorých hlavným cieľom je poskytnúť komplexnú komunikačnú kompetenciu a mediálnu gramotnosť recipientom mediálnych obsahov a posolstiev.

Prvý koncept sa koncentruje na prevenciu prijímateľov pred patologickými prejavmi zapríčinenými vplyvom mediálnej produkcie. Naliehavými otázkami tohto konceptu je príčinná súvislosť medzi skutočným násilím v spoločnosti a vplyvom pôsobenia masových médií.

Druhý koncept získavania mediálnej gramotnosti zdôrazňuje predovšetkým výchovu prijímateľov k zrelosti dospelého človeka. Výsledkom takéhoto snaženia je osobná zodpovednosť k predkladaným mediálnym obsahom a informáciám.

Tretí koncept je postavený na pozorovaní a osvojovaní si postupov profesionálov pri tvorbe mediálnych obsahov a informácií a teoretických východísk autorov, venujúcich sa problematike fungovania masových médií. Základnou metódou získavania mediálnej gramotnosti sa stalo vzdelávanie praktickej mediálnej výchovy. Jej cieľom je priviesť žiaka, či študenta k získaniu istej úrovne mediálnej zručnosti. Preto je hlavným cieľom jednotlivých konceptov rozvíjanie schopnosti jednotlivca prijímať, analyzovať, hodnotiť a interpretovať mediálne produkty a ich obsahy a posolstvá rôznych typov: žurnalistického, umeleckého, vzdelávacieho a zábavného, ako aj rôznych druhov reklamných komunikátov.

B. Duncan a kol. (1989) uvádzajú päť cieľov mediálnej gramotnosti. 1. pochopiť, že médiá prinášajú obraz reality, nie však realitu samotnú; 2. získať vedomosti, zručnosti a postoje potrebné na interpretáciu toho, ako médiá konštruujú zdanie reality; 3. uvedomiť si kultúrne, spoločenské, ekonomické a politické dosahy a dôsledky mediálnych konštrukcií a kriticky vnímať, ako médiá zároveň odrážajú a súčasne formujú a ospravedlňujú kultúrne, spoločenské, ekonomické a politické trendy; 4. rozvíjať zručnosť dekódovať a analyzovať prijímané informácie, dokázať samostatne odhaliť a dešifrovať kultúrne podmienené stereotypy, mienky, myšlienky, ideologické a hodnotovo orientované informácie; 5. uvedomiť si, že médiá aj tí, ktorí ich utvárajú, majú veľa rôznych dôvodov, bývajú pod rôznym tlakom mnohých snáh o ich ovládnutie a rôznych druhov obmedzení (ekonomických, politických, organizačných, technických, spoločenských,

kultúrnych). Mnohé z týchto vplyvov na médiá sa usilujú udržať prevládajúce ideológie a spoločenské usporiadania: médiá chcú využiť na svoje udržanie (Palenčárová, 2007, s. 248).

Začleneniu mediálnej výchovy do slovenského školského systému predchádza praktická pripravenosť vo forme metodických inštrukcií či učebníc. Vynára sa ďalšia otázka – zameranie a cieľ mediálnej výchovy v našich podmienkach.

„Mediálna výchova ako nepovinný a voliteľný predmet na základných školách smeruje k tomu, aby sa žiaci naučili kompetentne zaobchádzať s rôznymi druhmi médií a ich produktmi. Obsah predmetu je usporiadaný na princípe ťažiskového média v každom ročníku: v piatom ročníku je to televízia, v šiestom ročníku film a video, v siedmom ročníku auditívne médiá (rozhlas), v ôsmom ročníku tlačeneé médiá, v deviatom ročníku „nové elektronické médiá“ a multimedialne služby. Témy sa v ročníkoch preberajú z hľadiska konkrétneho druhu média, však nie výlučne.“ (Kačínová, 2007, s. 137).

Komplexná spôsobilosť žiakov vo vzťahu k mediálnym výstupom umožní:

- a) pochopiť pravidlá fungovania „mediálneho sveta“ a orientáciu v ňom;
- b) kriticky a zodpovedne využívať médiá a ich produkty;
- c) brániť sa pred reálnymi a možnými negatívnymi mediálnymi vplyvmi a oceňovať kvalitné mediálne obsahy.

Mediálna výchova je naviazaná na rozvoj komunikačných kompetencií. Hoci patrí do základného vybavenia každého človeka, je potrebné ju rozvíjať a precvičovať. Rozvoj komunikačnej kompetencie je podporovaný najmä socializáciou v rodine, vzdelávacími inštitúciami, každodennými skúsenosťami a procesmi celoživotného vzdelávania sa. Rozvoj komunikačnej kompetencie zahŕňa v sebe prácu s médiami všetkých druhov a predpokladá orientáciu v komplexnom svete médií. Prijímateľ je schopný kriticky reflektovať, posúdiť a vyhodnotiť informácie. Média dokáže nielen používať, ale aj sám tvoriť a využiť na to získané informácie. Vzniká tak kreatívna interakcia. K. Šebesta (1999, s. 130) definuje masové médiá ako „prostriedky, ktoré umožňujú mnohonásobné a viacmenej súbežné šírenie informácií k difúznej mase príjemcov. Uvedeným termínom označujeme jednak prostriedky technické, ktoré rozmnožovanie a šírenie informácií umožňujú, a jednak osoby a inštitúcie, ktoré ich prevádzku zabezpečujú“.

Spoločnosť v sebe absorbuje kritických mysliteľov a kreatívnych tvorcov, ktorí vyvíjajú úsilie rozšifrovať posolstvá obrazu, jazyka a zvuku, ktoré nám sprostredkujú komunikačné médiá. Ich používanie má dopad na naše chápanie seba samých, sociálnych skupín a rozličných kultúr. Využívanie médií v škole má vo svojej podstate stále ten istý význam, ako mali doteraz knihy, zošity, tabuľa. Rozdiel je v technologickom pokroku a v omnoho širších možnostiach. Podľa S. Brečku (1999, s. 34) je mediálna výchova pojem, ktorý zahŕňa škálu vzdelávacích, výchovných, osvetových, propagačných a praktických činností. Ich spoločným cieľom je oboznamovať rôzne skupiny verejnosti s činnosťou médií, so skutočným zmyslom mediálnych obsahov a možnými dôsledkami ich pôsobenia na život jednotlivca a celej spoločnosti. Podľa K. Šebestu (1999, s. 28) je cieľom mediálnej výchovy pripraviť žiaka tak, aby bol schopný prežiť v mediálnom svete s minimálnymi stratami, ťažiť z možností, ktoré mu médiá dávajú, maximum úžitku pre svoj osobný rozvoj.

V mediálnej výchove sa médiá nepoužívajú len ako didaktická pomôcka, ale sú obsahom výučby. V školskom systéme je základom vyučovania materinského jazyka učenie sa jazyka o jazyku. Jazyk je jedinečnou cestou k spoločenskej komunikácii, ktorú nám sprostredkovávajú aj komunikačné médiá. Mediálne znakové systémy nevytvárajú kombináciu s jazykom, keďže jazyk nie je možné vnímať len v ústnej alebo písomnej forme.

Mediálna výchova je vo svete súčasťou obsahu školského vzdelávania na základnom i strednom stupni. Súčasťou Rámcového vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie je (RVP ZV) v Českej republike aj mediálna výchova.

Obsahovú zložku mediálnej výchovy tvoria:

- tematické okruhy receptívnych činností (kritické čítanie, počúvanie a pozorovanie mediálnych vyjadrení, interpretácia vzťahu mediálnych vyjadrení a reality, stavba mediálnych vyjadrení, vnímanie autora mediálnych vyjadrení, fungovanie a vplyv médií v spoločnosti;
- tematické okruhy produktívnych činností (tvorba mediálneho vyjadrenia, práca v realizačnom tíme) (RVP ZV, 2004).

V jazykovom a literárnom vzdelávaní mediálna výchova nadväzuje na dve oblasti. Prvou je *Jazyk a jazyková komunikácia* a druhou je *Umenie a kultúra*. S oblasťou Jazyk a jazyková komunikácia je prepojená na problematiku vnímania hovoreného a písomného prejavu, jeho stavby, typy obsahov a uplatňovanie škály výrazových prostriedkov, osvojenie základných pravidiel verejnej komunikácie, dialógu a argumentácie.

„Mediálna výchova ako inštitucionalizovaná forma pedagogického usmerňovania by mohla pozitívne ovplyvniť kontakt detí a mladistvých s rôznymi druhmi masmédií a s mediálnymi produktmi. Ak nie je možné výrazne zmeniť skladbu programovej ponuky, ktorú masmédiá prekladajú, musí sa hľadať nový algoritmus kultivačných stratégií a snažiť sa ovplyvniť aspoň výber toho, čo budú ich partneri prijímať.“ (Spousta, 2004, s. 280).

Naučiť žiakov zodpovedne zaobchádzať s médiami, usmerniť ich výber v mediálnej ponuke, pochopiť pozitívne a negatívne vplyvy na osobnosť jednotlivca, to všetko sú primárne ciele, za ktorými spoja ciele sekundárne.

Podľa J. Palenčárovej (2007, s. 247) „zaradenie prvkov mediálnej výchovy do hodín materinského je jazyka celkom prirodzené, umožňuje nám to posun v zameraní cieľov a rozšírení obsahu tohto vyučovacieho predmetu smerom k rozvíjaniu komunikačnej kompetencie. Predpokladá prácu s textom (činnosti spojené so získavaním, interpretáciou a hodnotením informácií, založené na analýze, porovnávaní a hodnotení mediálnych textov) a kladie dôraz najmä na rozvíjanie receptívnych komunikačných zručností (čítanie s porozumením a aktívne počúvanie)“. Médiá poskytujú rôznorodý jazykový materiál a vytvárajú tak priestor na upevnenie či rozšírenie vedomostí o jazykovom systéme. Je potrebné naučiť žiakov pracovať s informáciami, ktoré získajú z mediálnych textov a výpovedí. Výber, vyhodnotenie a využitie údajov a faktov smeruje k analýze, porovnávaní a hodnoteniu tohto materiálu. Práca na hodinách by sa mohla zameriavať na interpretáciu a komplexné spracovanie mediálnych obsahov. Výsledkom týchto činností je činnorodá aktivita, kritické uvažovanie a prístup k médiám, čo v konečnom dôsledku vedie k imunite voči negatívnym vplyvom médií.

Cieľom vo vyučovaní slovenského jazyka je vypestovať u žiakov také rečové zručnosti, aby sa vedeli v praktickej rečovej komunikácii správne ústne a písomne vyjadrovať. Vnímanie hovoreného a písomného prejavu, jeho stavbu, typy obsahov a uplatňovanie výrazových prostriedkov, osvojenie základných pravidiel verejnej komunikácie, dialógu a argumentácie utvrdzuje v tom, že rozvíjanie komunikačných zručností je dlhodobý, celoživotný proces. Pri rozvoji komunikačných schopností by mediálna výchova mohla byť nápomocná a osožná.

Pri odstraňovaní nedostatkov v rečovej komunikácii je potrebné poznať najčastejšie chyby:

- neschopnosť usporiadať myšlienky a slabá myšlienková náplň;
- nedostatok slovnej zásoby;
- nedostatočná schopnosť zaradiť slová do kontextu;
- zvýšený dôraz sa kladie na dorozumievaciu, menej na estetickú funkciu a formu prejavu;
- nesprávne sa využíva intonácia, slovosled, melódia, prízvuk, tempo.

Úroveň rečovej komunikácie závisí aj od metodického stvárnenia učiva, možnosti rozvíjania hodnotiacich schopností žiakov, ich samostatnosti, tvorivosti a zvýšenia sebavedomia a kreativity práce učiteľov. Počúvanie a pozorovanie mediálnych vyjadrení, ich interpretácia by mohli napomôcť porozumenie reči médií a podporiť komunikačné schopnosti žiakov, aktívne počúvať, tvoriť otázky, poskytnúť a prijať spätnú väzbu. Jazyk a rečová komunikácia sú pomocné nástroje, ktoré používame, ak už máme nejakú myšlienku premyslenú či vec poznanú, aby sme svoju ideu verbálne prezentovali a predali ďalej. Komunikačná kompetencia bola v školskom prostredí tradične braná ako niečo okrajové a doplnkové, čomu sa venoval čas až vtedy, ak nejaký zvýšil. Podstatným cieľom a zmyslom výpovede a textov nie je prezentovať vecné fakty a dáta, ale niečo vyvolať, zapôsobiť na niekoho, primäť ho k niečomu. Hovorením, jazykom a komunikáciou v najpodstatnejšom zmysle realizujeme samých seba. „Žiadny rečový akt nikdy nebol vykonaný izolovane, vždy každá výpoveď, veta, komunikačné gesto vstúpila do nejakého kontextu, do rozhovoru, konfliktu, do témy hovoru, až vtedy v rámci tohto situačného kontextu sa stala sebou samou, pretože získala svoju špecifickú, konkrétnu platnosť.“ (Bína, 2005, s. 49).

Nazdávame sa, že účinné využitie médií vo vyučovacom procese pravdepodobne vedie k rozvoju slovnej zásoby a komunikácie u žiakov než obmedzené využitie alebo žiadne.

Domnievame sa, že na slovnú zásobu detí vplýva množstvo faktorov:

- a) rodinné zázemie;
- b) škola;
- c) vývin reči.

Mimoškolskou aktivitou súvisiacou s mediálnou výchovou by mohla byť redakčná činnosť žiakov. Produkcia vlastných novín by mohla byť vhodnou motiváciou. Obsahom novín by mohli byť aktivity uskutočnené na vyučovaní materinského jazyka a ich vlastná tvorba. Na štylistických a pravopisných korektúrach by sa podieľali žiaci za asistencie učiteľov. Tvorba novín sa javí ako žiaduce prepojenie s vyučovaním slohu. Je potrebné rozvíjať komunikačné schopnosti a návyky žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu, t. j. schopnosť primerane reagovať v rozličných jazykových

situáciách. Tento cieľ je determinovaný získaním správnych ortografických a ortoepických návykov a zručností, ale aj zručností v štylizácii príslušnej vety či textu. S rozvojom slovnej zásoby súvisí aj vyučovanie lexikológie v jednotlivých ročníkoch. Považujeme za dôležité využiť na rozvoj slovnej zásoby a komunikácie u žiakov poznatky z vyučovania lexikológie.

Výchova k mediálnej gramotnosti by mala byť podstatnou súčasťou všetkých predmetov, avšak hlavnú úlohu by mal mať predmet materský jazyk a literatúra.

Na hodinách slovenského jazyka, slohu a literatúry je možné:

- primárne sa sústreďiť na jazykový cit, slovnú zásobu a pripravenosť formulovať a komunikovať;
- podporovať rozvoj sebavyjadrenia – postupným rozširovaním podľa výberu prostriedkov, výrazov, tém a žánrov;
- skúmať, analyzovať a precvičovať prirodzenú intonáciu a rytmus reči v kontraste s intonáciou a rytmom čítania; cvičiť čítanie v rámci recitácie, dramatickej výchovy ako rekonštrukcie myšlienkového pohybu, odhaľovať pseudoautentické prejavy v TV.

V podmienkach nášho školstva sa s využitím médií a informačných technológií stretávame v troch podobách. Prvou podobou je využívanie médií v pedagogickom procese na rôznych typoch škôl a v rôznych predmetoch, pričom médiá plnia ilustračnú, vysvetľujúcu funkciu a dopĺňujú učivo. Spôsob využitia je dobrovoľný, iniciovaný záujmom učiteľa. Druhou je mediálna tvorba žiakov a študentov v rámci školských časopisov a rozhlasového vysielania. Treťou je výchova na rôznych typoch škôl zameraná na zvládnutie nových informačných technológií žiakmi a študentmi.

Mediálna výchova v obsahu školského vzdelávania zaujíma nasledovné postavenie:

- ako povinne a nepovinne voliteľný predmet;
- ako súčasť viacerých predmetov (integrácia obsahu mediálnej výchovy do obsahu vybraných vzdelávacích oblastí).

V. Kačinová (2004, s. 124) tvrdí, že „mediálna výchova definovaná ako forma pedagogického usmerňovania podporuje ciele vyučovania slovenského jazyka a literatúry tým, že umožňuje rozvinúť schopnosti detí a mládeže chápať médiá ako nositeľov a tvorcov komunikačných významov a využívať ich nástroje komunikácie“.

Schopnosť detí kriticky posudzovať produkty médií nie je dostatočne rozvinutá. Je potrebné naučiť ich objavovať v nich hodnotné a pozitívne posolstvá, ktoré formujú ich osobnostný a profesijný rast. Pedagogicky usmerňovať a podnecovať kritický prístup detí a mládeže k médiám sa stalo úlohou mediálnej výchovy.

Literatúra:

BÍNA, Daniel: Výchova k mediálnej gramotnosti. České Budejovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2005. 103 s.

BREČKA, Samuel: Mediálna výchova: Heslár mediálnej komunikácie. Zošit 1. Bratislava: Národné centrum mediálnej komunikácie 1999. 52 s.

HRADISKÁ, Elena: Bude sa i u nás učiť mediálna výchova? In: Otázky žurnalistiky, 1999, č. 4, s. 302 – 306.

KAČINOVÁ, Viera: Mediálna výchova ako súčasť učebného predmetu slovenský jazyk a literatúra na základných a stredných školách. In: Východiská, ciele a koncepcia

kurikulárnej prestavby predmetu slovenský jazyk a literatúra. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca 2004, s. 124 – 133.

PALENČÁROVÁ, Jana: Reflexie o prvkoch mediálnej výchovy vo vyučovaní materinského jazyka na I. stupni ZŠ. In: Slovo o slove. 13. Prešov: Pedagogická fakulta 2007, s. 247 – 250.

PRAVDOVÁ, Hana: Aktuálne otázky mediálnej výchovy. In: Mediálne kompetencie v informačnej spoločnosti. Trnava: FMK UCM 2007, s. 122 – 125.

SPOUSTA, Vladimír: Masmédiá jako sociálně-pedagogický problém. In: Pedagogická revue, 2004, roč. 56, č. 3, s. 274 – 284.

ŠEBESTA, Karel: Od jazyka ke komunikaci. Praha: Portál 1999. 122 s.